

ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგი

ამოცანა 1.1.3

ამოცანა 1.1.3. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის საერთაშორისო სტანდარტებთან მისადაგება

ამოცანის შესრულების პროგრესი: 30%

საზოგადოება ერთხმად აღიარებს, რომ მოქმედი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ნორმები მოძველებული და შეუსაბამოა. შესაბამისად, ახალი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის შემუშავება და მიღება, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ახალმა კოდექსმა უნდა გაითვალისწინოს სისტემურად ახალი, საერთაშორისო სტანდარტებზე დაფუძნებული მიდგომები. წინამდებარე ამოცანა, სწორედ, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის რეფორმას ითვალისწინებს. ამავდროს, ცალკე აქტივობადაა გამოყოფილი ადმინისტრაციული პატიმრობის გაუქმება და ფულადი სახდელების ერთიანი სისტემის შექმნა.

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული ამოცანა გათვალისწინებული იყო 2014-2015 წლების ადამიანის უფლებათა სამოქმედო გეგმითაც, თუმცა არ შესრულებულა. სამწუხაროდ, აღნიშნული ამოცანის ფარგლებში გათვალისწინებული საქმიანობები არც 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმით დადგენილ ვადებში დასრულებულა. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს მთავრობის მიერ მომზადებული კანონპროექტი საერთაშორისო სტანდარტებსაც მიესადაგება, სახალხო დამცველის რეკომენდაციებსაც ითვალისწინებს, მისი შემუშავების პროცესშიც, ჩართული იყვნენ ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციები. თუმცა როგორც ეს სხვა კოდექსების ცვლილებების შემთხვევაში მოხდა, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ცვლილებებიც დღემდე საკანონმდებლო პროექტად რჩება. რადგან 2016-2017 წლებში არ მომხდარა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტის პარლამენტში ინიცირება, მისი პრაქტიკაში მოქმედების ეფექტიანობის შეფასებაც შეუძლებელია.

აქტივობა 1.1.3.1. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ინიცირება

პასუხისმგებელი უწყება:

- საქართველოს მთავრობა

ინდიკატორი:

მონიტორინგის მიზნებისათვის სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ინდიკატორები მოდიფიცირებულია, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში მათთან ერთად დამატებულია ალტერნატიული ინდიკატორებიც.

სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ინდიკატორები:

1. შექმნილია მინიმალური სტანდარტი;
2. სახალხო დამცველის შეფასება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მეღებულის გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობაზე.

დამატებული/მოდიფიცირებული ინდიკატორები:

1. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ინიცირებულია

საქართველოს პარლამენტში;

2. შემუშავებული კანონპროექტი შესაბამისობაშია საერთაშორისო სტანდარტებთან (მათ შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს კონვენციის მე-6 მუხლთან);

3. სახალხო დამცველის შეფასება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მიღებული გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობაზე;

4. წარდგენილი და გათვალისწინებული რეკომენდაციების თანაფარდობა;

5. კანონპროექტის შემუშავების პროცესში ჩართულნი იყვნენ დაინტერესებული პირები (ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციები), რომლებსაც ჰქონდათ რეკომენდაციების წარდგენის საშუალება.

სტატუსი: ნახევარზე ნაკლები
შესრულებულია

აქტივობის შესრულების პროგრესი: 30%

დაწყების თარიღი: 2016-01-01

ბოლო ვადა: 2016-12-31

შეფასება

საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის მიერ მოწოდებული [ინფორმაციის თანახმად](#), საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 3 ნოემბრის N1981 განკარგულებით შეიქმნა სამთავრობო კომისია, რომელმაც ამავე განკარგულებით დამტკიცებული დებულების შესაბამისად, შეიმუშავა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტი. მითითებული კანონის პროექტი ასევე განხილულ იქნა სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის განმახორციელებელ უწყებათშორის საკოორდინაციო საბჭოზე. ამ ეტაპზე მიმდინარეობს მუშაობა "საქართველოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევათა კოდექსის" პროექტის საბოლოო ვერსიაზე, რომლის წარდგენაც საკანონმდებლო ინიციატივის სახით პარლამენტისთვის 2018 წლის საგაზაფხულო სესიაზე იგეგმება. მთავრობის ადმინისტრაციის [განცხადებით](#), პროექტის შემუშავების პროცესში ჩართულნი იყვნენ სხვადასხვა ორგანიზაციები და ექსპერტები, ასევე რეკომენდაციების წარდგენა შეეძლოთ დაინტერესებულ პირებს. საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციამ ასევე მოგვანოდა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტის [ელექტრონული ვერსია](#).

კანონპროექტის შეფასება

კოდექსის შეცვლის აუცილებლობა

დღეისათვის მოქმედი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ვერ აკმაყოფილებს სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნებს. კოდექსი აწესებს გაცილებით ნაკლებ პროცედურულ გარანტიებს, ვიდრე სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებულ პირს გააჩნია - არ ითვალისწინებს გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტის, უდანაშაულობის პრეზუმფციის დაცვას, რიგ საპროცესო საპროცესო უფლებებს და სხვ. ამასთან, ცალკეული ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ჩადენისათვის აწესებს ისეთ მძიმე სახდელს, როგორიცაა ადმინისტრაციული პატიმრობა.

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის სისტემური გადასინჯვის ვალდებულება გაწერილი იყო ადამიანის უფლებათა 2014-2015 წლების სამოქმედო გეგმაში და გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის 2016 და 2017 წლების სტრატეგიებსა და სამოქმედო გეგმებში. 2013^[1], 2014^[2], 2015^[3] და 2017^[4] წლების საპარლამენტო ანგარიშებში საქართველოს სახალხო დამცველი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის შეცვლას და ახალი კოდექსის მიღების აუცილებლობაზეც საგანგებოდ მიუთითებდა. ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ხარვეზიანობასა და ადმინისტრაციული პატიმრობის

გაუქმების აუცილებლობაზე 2012 წლის ანგარიშში პირდაპირ მიუთითებს Human Rights Watch.^[6] GDI-ის 2014-2015 წლების ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის I თავის წლის შეფასების ანგარიშშიც ხაზგასმით არის აღნიშნული,^[6] რომ ახალი, საერთაშორისო სტანდარტებზე დაფუძნებული ადმინისტრაციული კოდექსის შემუშავება და მიღება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. ახალმა კოდექსმა უნდა გაითვალისწინოს სისტემურად ახალი, ევროპულ სტანდარტებზე დაფუძნებული მიდგომები და უზრუნველყოს სახალხო დამცველისა თუ საერთაშორისო ორგანიზაციების შენიშვნების შედეგად (განხილულია ქვემოთ) კოდექსში გაწერილი რეგულაციების ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებთან მისადაგება.

შექმნის პროცესი

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის რეფორმის გატარების მიზნით შექმნილმა, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა სისტემის რეფორმის ხელშეწყობმა სამთავრობო კომისიამ^[7] შეიმუშავა ახალი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ცვლილებათა პაკეტი და სისხლის სამართლის და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსების პროექტები, რაც მოძველებული კოდექსის ნორმების შეცვლის თვალსაზრისით, უპირობოდ წინგადადგმული ნაბიჯია. სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტზე დასკვნა უცხოელმა ექსპერტებმა^[8] და კოალიცია „დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის“ სისხლის სამართლის რეფორმის ჯგუფმა^[9] წარმოადგინეს. საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციისგან მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე ირკვევა, რომ პროექტის საბოლოო ვერსიაზე მუშაობის პროცესი ჯერ არ დასრულებულა და ინიციატივის პარლამენტში წარდგენა 2018 წლის განმავლობაში იგეგმება.^[10] სამოქმედო გეგმის თანახმად, საკანონმდებლო ცვლილებები 2016 წელს უნდა განხორციელებულიყო, შესაბამისად საქმიანობის შესრულებისათვის დადგენილი ვადა უკვე დარღვეულია.

როგორც სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის 2016 და 2017 წლების სტრატეგიებშია აღნიშნული, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის გადასინჯვის პროცესში აქტიურად მონაწილეობდნენ დაინტერესებული არასამთავრობო და საერთაშორისო ორგანიზაციები, საქართველოს სახალხო დამცველი,^[11] სასამართლო და სხვა შესაბამისი უწყებები. მიუხედავად იმისა, რომ პასუხისმგებელი უწყების მხრიდან მოწოდებული ინფორმაციის მიხედვით, უცნობია გაითვალისწინეს თუ არა დაინტერესებულ პირთა მიერ წარდგენილი შენიშვნები/რეკომენდაციები, კანონშემოქმედებით პროცესში დაინტერესებულ მხარეთა ჩართულობის უზრუნველყოფა ჯამში დადებითად უნდა შეფასდეს.

პროექტის შინაარსობრივი მხარე

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის რეფორმა მოიცავს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსიდან რიგი სამართალდარღვევების გადატანას სისხლის სამართლის კოდექსში მსუბუქი დანაშაულის სახით. სამართალდარღვევების ე.წ. „სისხლის სამართლის ბრალდების“ ფარგლებში მოქცევა და სასამართლო კონტროლის გაძლიერებული მექანიზმის შემოღება სამართალდამრღვევის პროცესუალური უფლებების უკეთ დაცვის მიზანს ემსახურება.^[12] სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში შემოდის ახალი, მსუბუქი დანაშაულის ცნება, რომელიც აერთიანებს მოქმედი წესით ხუთ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას.^[13] ამ დანაშაულებისთვის სისხლის სამართლის კოდექსის ცვლილებები ნასამართლეობას არ იწვევს, თუმცა მინიმუმ 3 თვემდე თავისუფლების აღკვეთას ითვალისწინებს, რაც, სახალხო დამცველის შეფასებით, მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრული 15-დღიანი ადმინისტრაციული პატიმრობის დაუსაბუთებელი გახანგრძლივებაა.^[14] ადმინისტრაციული წესით დაკავებასთან დაკავშირებით პროექტში არსებული ბუნდოვანებების განხილვის აუცილებლობის შესახებ, GDI 2016 წლის შეფასების ანგარიშშიც უთითებდა.^[15]

შემოთავაზებული ცვლილებები წინგადადგმული ნაბიჯია კოდექსის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით. თუმცა, მნიშვნელოვანია ყურადღების გამახვილება ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: დამატებითი რეგულაციების შემოტანა უდანაშაულობის პრეზუმეციასთან, განზრახვასა და გაუფრთხილებლობასთან დაკავშირებით; პროცესუალური უფლებების უფრო მკაფიოდ ჩამოყალიბება; ორმაგი დასჯის პრინციპის ამკრძალავი ნორმების დახვეწა,^[16] თავისუფლების აღკვეთის ვადებთან დაკავშირებით დიფერენცირებული მიდგომის (გრადაციის) გამოყენება, რომლის თანახმად, თავისუფლების აღკვეთის ვადის ხანგრძლივობა ქმედების ხასიათისა და ბუნების გათვალისწინებით, ინდივიდუალური მიდგომის საფუძველზე განისაზღვრება.^[17]

2016 წლის შეფასების ანგარიშის მსგავსად, ასევე უარყოფითად ვაფასებთ „შეკრებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის ცალკეული ნორმების დარღვევის კრიმინალიზაციის მცდელობას.^[18] მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული ქმედებები, მათი სოციალური საფრთხიდან გამომდინარე, არ შეიძლება მოექცეს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის რეგულირების სფეროში, რათა არ გამოიწვიოს ხელისუფლების მხრიდან გამომხატვის თავისუფლების უფლებაში დაუსაბუთებელი და მაღალი ინტენსივობით ჩარევა.^[19]

ზოგადად, რეფორმას და მთავრობის მიერ მომზადებულ ცვლილებებს დადებითად ვაფასებთ. მართალია, ვითვალისწინებთ პროცესის მასშტაბურობას, მაგრამ ფაქტია, რომ რეფორმა 2016 წლის შემდეგ გაურკვეველი მიზეზებით არის შეჩერებული, ხოლო ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეები კვლავ მოძველებული და არაეფექტიანი ადამიანისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის საფუძველზე განიხილება.

საქმიანობა 30%-ითაა შესრულებული, რადგან:

- მთავრობამ მოამზადა საკანონმდებლო ცვლილებები;
- კანონპროექტის შექმნის პროცესში ჩართული იყვნენ დაინტერესებული მხარეები;
- ვადად გაწერილია 2016 წელი, თუმცა საქმიანობა 2017 წელსაც არ შესრულებულა.

^[1] სახალხო დამცველის 2013 წლის ანგარიში, გვ. 273.

^[2] სახალხო დამცველის 2014 წლის ანგარიში, გვ. 399.

^[3] სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში, გვ. 462-469.

^[4] სახალხო დამცველის 2017 წლის ანგარიში, გვ. 117.

^[5] “Georgia’s Flawed System for Administrative Detention,” Human Rights Watch, 2012.

^[6] ადამიანის უფლებათა სამოქმედო გეგმის შეფასების ანგარიში, GDI, გვ. 43.

^[7] კომისია შეიქმნა 2014 წლის 3 ნოემბერს მთავრობის №1981 განკარგულებით. კომისიის შექმნას დადებითად აფასებდა სახალხო დამცველი 2015 წლის ანგარიშში, გვ. 462.

^[8] ავტ. პროფესორი დოქტორი ლორენა ბახმაიერ ვინტერი, Universidad Complutense, მადრიდი, ესპანეთი პიტერ პავლინი, სლოვენიის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრო.

^[9] იხ. კოალიციის დასკვნა www.transparency.ge/node/5915.

^[10] სამოქმედო გეგმის შეფასების ანგარიში 2016-2017, მთავრობის ადმინისტრაცია (2018), გვ. 6.

^[11] — სახალხო დამცველმა კომისიას ასევე წარუდგინა რეკომენდაციები პროექტთან დაკავშირებით, იხ. სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში, გვ. 463.

^[12] — დასკვნა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტზე (2016), ლორენა ბახმაიერ ვინტერი, მადრიდი, ესპანეთი, პიტერ პავლინი, სლოვენიის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრო, პარა. 10.

^[13] — იხ. კოალიციის დასკვნა www.transparency.ge/node/5915.

^[14] — სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში, გვ. 463.

^[15] — ადამიანის უფლებათა დაცვის 2014-2015 წლების სამოქმედო გეგმის შეფასება (2016), გვ. 46.

^[16] — იხ. დასკვნა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტზე (2016), ლორენა ბახმაიერ ვინტერი, მადრიდი, ესპანეთი, პიტერ პავლინი, სლოვენიის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრო, დასკვნითი ნაწილი.

^[17] — კოალიციის დასკვნა www.transparency.ge/node/5915, იხ. ასევე ექსპერტთა შეფასების დასკვნითი ნაწილი, თავი XI.

^[18] — იხ. კოალიციის დასკვნა www.transparency.ge/node/5915.

^[19] — დამატებითი ინფორმაციისთვის იხ. Cholakov v. Bulgaria, № 20147/06, 1 ოქტომბერი 2013 წ., განსაკუთრებით პუნქტები 27-36 და Shvydka v. Ukraine, № 17888/12, 30 ოქტომბერი 2014 წ., პუნქტები 36-42, იხ. ასევე სამართალდარღვევად მიჩნეული პროტესტი, საია (2017), გვ. 17; კოალიციის დასკვნა www.transparency.ge/node/5915.

დამატებითი დოკუმენტები:

[ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტი](#)

[კანონპროექტი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ](#)

[კანონპროექტი სისხლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ](#)

აქტივობა 1.1.3.2. ადმინისტრაციული პატიმრობის გაუქმება და ფულადი სახდელების ერთიანი სისტემის შექმნა

პასუხისმგებელი უწყება:

- საქართველოს მთავრობა

ინდიკატორი:

მონიტორინგის მიზნებისათვის სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ინდიკატორები მოდიფიცირებულია, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში მათთან ერთად დამატებულია ალტერნატიული ინდიკატორებიც.

სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ინდიკატორები:

1. შექმნილია მინიმალური სტანდარტი;

2. სახალხო დამცველის შეფასება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მეღებული გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობაზე.

დამატებული/მოდულიზებული ინდიკატორები:

1. ადმინისტრაციული პატიმრობა გაუქმებულია;
2. ფულადი სახდელის ერთიანი სისტემა შექმნილია.

სტატუსი: ნახევარზე ნაკლები
შესრულებულია

აქტივობის შესრულების პროგრესი: 30%

დაწყების თარიღი: 2016-01-01

ბოლო ვადა: 2016-12-31

შეფასება

ადმინისტრაციული პატიმრობის გაუქმებასა და ფულადი სახდელების ერთიანი სისტემის შექმნასთან დაკავშირებული წინამდებარე აქტივობა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის გადასინჯვის შემადგენელი ნაწილია. გაურკვეველია, სამოქმედო გეგმის შედგენისას, რატომ გამოიყო ის ცალკე აქტივობად. როგორც 1.1.3.1. საქმიანობის შეფასების ნაწილში აღვნიშნეთ, მთავრობის მიერ შემოთავაზებული ახალი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტი სახდელის სახით ადმინისტრაციულ პატიმრობას აღარ ითვალისწინებს.

„კოდექსის პროექტში გათვალისწინებულია იმ სუბიექტების მრავალი რეკომენდაცია, რომლებიც 2012 წელს მონაწილეობას იღებდნენ განხილვებსა და კონსულტაციებში (კერძოდ, ევროპის საბჭო, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, Human Rights Watch^[1] და სხვები), რომელიც ადმინისტრაციული პატიმრობის გაუქმებას და საერთო სასამართლოებისთვის სასამართლო კონტროლის გადაცემას ითვალისწინებდა“.^[2] აღნიშნული ცვლილება სისხლისსამართლებრივი ბუნების მატარებელი დარღვევების სისხლის სამართლის კოდექსში გადატანასა და სამართლიანი სასამართლოს უფლების რეალიზაციისათვის აუცილებელი საპროცესო გარანტიების დადგენას უზრუნველყოფს.^[3] ამასთან, გასათვალისწინებელია სახალხო დამცველის შენიშვნები და რეკომენდაციები სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტში მსუბუქი დანაშაულებისათვის დაუსაბუთებლად გახანგრძლივებულ თავისუფლების აღკვეთის გადასთან დაკავშირებით.^[4]

გაურკვეველია, რა იგულისხმება ამ აქტივობის მიზნებისათვის გათვალისწინებული ფულადი სახდელების ერთიანი სისტემის შექმნაში. ამასთან დაკავშირებით ინფორმაცია პასუხისმგებელ ორგანოს არ მოუწოდებია და არც მთავრობის ადმინისტრაციის მიერ 2017 წლის აპრილში №683 განკარგულებით დამტკიცებულ სამოქმედო გეგმის შეფასების საბოლოო ანგარიშში იკითხება. შესაბამისად, მოკლებული ვართ შესაძლებლობას, თვისობრივად შევაფასოთ მთავრობის ადმინისტრაციის მიერ შექმნილი ფულადი სახდელების ერთიანი სისტემის პროექტი და ვვარაუდოთ, რომ ეს აქტივობაც 2018 წლის განმავლობაში ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პარლამენტში წარდგენასთან ერთად განხორციელდება. შესაბამისად, აქტივობა შესრულებულია 30%-ით, იმავე მიზეზების გათვალისწინებით, რაც წინა აქტივობის შესრულების მაჩვენებლის განსაზღვრისთვის იყო გამოყენებული.

^[1] Georgia's Flawed System for Administrative Detention, Human Rights Watch (2012).

^[2] — დასკვნა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტზე (2016), ლორენა ბახმაიერ ვინტერი, მადრიდი, ესპანეთი, პიტერ პავლინი, სლოვენიის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრო, გვ. 5-6.

^[3] — ადმინისტრაციული პატიმრობის შემცირებასა და გაუქმებასთან დაკავშირებით რეკომენდაციები ასევე მოცემულია სახალხო დამცველის ანგარიშებში, იხ. 2014 წლის ანგარიში გვ. 81-82 და 2015 წლის ანგარიში გვ. 83 – 85.

^[4] — სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში, გვ. 463.